

УДК 377.011.3-051

Артем СМОЛЮК

аспірант кафедри педагогіки
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
e-mail: smolyuk@gmail.com

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізована компонентна структура професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. За допомогою експлораторного факторного аналізу було проведено операціоналізацію теоретично обґрунтованих структурних компонентів професійного саморозвитку та побудовано узагальнений особистісний профіль професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи. Показано, що виразність таких інтегральних компонентів професійного саморозвитку, як операційно-діяльнісний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний та соціально-комунікативний компоненти є середньою, а виразність когнітивно-пізнавального – високою.

Ключові слова: професійний саморозвиток, майбутні учителі початкової школи, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний, соціально-комунікативний компоненти, методи описової статистики.

За останні роки теоретиків і практиків педагогічної науки цікавить проблема саморозвитку молодшої людини у професійному середовищі, оскільки здобуті знання і компетентності вимагають постійного вдосконалення і оновлення протягом професійного життєвого шляху. Професійне саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи розглядається нами не як незмінний, статичний конструкт, а як такий, що знаходиться в постійному поетапному розвитку. І важлива роль у цьому процесі відводиться освітньому середовищу педагогічного коледжу.

Дослідників об'єднує думка про те, що професійний саморозвиток – це свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог професії, а, значить, зорієнтована на підвищення якості освіти. Проте деякі вчені розглядають професійний саморозвиток як окрему складову системи самостійної роботи майбутніх учителів поряд з самовихованням, самоосвітою та самоактуалізацією (М. Чобітько), а інші – акцентують увагу на те, що самовиховання, самоосвіта, самовдосконалення є засобами професійного саморозвитку (Л. Мітіна) Беручи до уваги педагогічний аспект дослідження означеної проблеми, визначаємо, що професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи – це свідомо самопізнавальна та самопроектувальна діяльність майбутнього вчителя, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог майбутньої професії та самореалізація себе

як особистості в тій соціальній сфері діяльності, яка визначає майбутню професію. Таким чином, професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи – це складний, багатогранний процес, спрямований на становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис та здібностей, професійних знань і вмінь майбутнього вчителя початкових класів. Активізація професійного саморозвитку кожного студента є важливою умовою успішності навчального процесу, оскільки суттєво впливає на підвищення рівня пізнавальної та професійної активності майбутнього вчителя початкової школи і ставить його в позицію суб'єкта навчального процесу, який безпосередньо керує власною пізнавальною діяльністю та професійно-особистісним становленням.

Беручи до уваги, теоретичні розробки учених з проблем саморозвитку, нами було детально охарактеризовані критерії і показники сформованості професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. І виокремлено наступні структурні компоненти професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи: когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний, соціально-комунікативний. В даній статті поставлено за мету операціоналізувати ці компоненти, використовуючи показники сформованості професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Під опе-

раціоналізацією мається на увазі визначення поняття (концепта) через вказівку правил фіксування відповідних емпіричних ознак [1]. Операціональні визначення зв'язують теорію й емпіричні спостереження. Значення кожного наукового поняття повинне бути описане за допомогою певного тесту, який і буде операцією по його перевірці. Саме операціоналізація й дозволяє розкласти теоретичний зміст поняття на емпіричні еквіваленти, доступні для фіксації та виміру. Операціоналізація необхідна для зіставлення теоретичних понять із фактами, відбиттям яких вони є, вибору найбільш істотних ознак для вивчення, здійснення виміру досліджуваних ознак.

Отже, для кожного компоненту нами було визначено низку параметрів методик, спрямованих на вивчення сформованості професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Таких параметрів мало бути не менше трьох. Далі ці показники піддавались експлораторному факторному аналізу з метою виділення одного фактору, який відповідав конструкту, що операціоналізується. В багатовимірній статистиці експлораторний факторний аналіз являє собою статистичний метод, який використовується, щоб розкрити основну структуру великого набору змінних. Його головною метою є виявлення взаємовідносин, що лежать в основі між вимірюваними змінними [2].

Експлораторний факторний аналіз проводився методом найбільшої правдоподібності. За результатами експлораторного факторного аналізу розраховувались факторні навантаження для кожного параметра компонента. На основі цих факторних навантажень будувалась формула, яка описувала відповідні компоненти професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. За формулою розраховували результати для кожного з досліджуваних, а також нормативні значення, виходячи із нормативних значень для кожного параметра. Тобто згідно цього алгоритму мали інтегральний характер.

Когнітивно-пізнавальний компонент визначався наступними параметрами: «Допитливість» (методика діагностики особистісної креативності Є. Є. Тунік), «Когнітивний компонент» та «Гностичний компонент» («Методика діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку»).

Формула для розрахунку рівня когнітивно-пізнавального компоненту мала наступний вигляд:

$$\text{КПК} = 0,332 \cdot \text{Д} + 0,592 \cdot \text{КК} + 0,620 \cdot \text{ГК},$$

де КПК – Когнітивно-пізнавальний компонент, Д – Допитливість, КК – Когнітивний компонент, ГК – Гностичний компонент.

Наведена однофакторна модель описувала 60,209% дисперсії початкової матриці даних.

Операційно-діяльнісний компонент визначався наступними параметрами: «Організованість» (модифікований опитувальник Є. І. Рогова), «Здібності педагога до творчого саморозвитку» (однойменна методика І. В. Нікішиної) «Організаційний компонент» («Методика діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку»).

Формула для розрахунку рівня когнітивно-пізнавального компоненту мала наступний вигляд:

$$\text{ОДК} = 0,426 \cdot \text{О} + 0,365 \cdot \text{ЗПТС} + 0,295 \cdot \text{ОК},$$

де ОДК – Операційно-діяльнісний компонент, О – Організованість, ЗПТС – Здібності педагога до творчого саморозвитку, ОК – Організаційний компонент.

Наведена однофакторна модель описувала 37,850% дисперсії початкової матриці даних.

Потребово-мотиваційний компонент визначався наступними параметрами: «Складність» (методика діагностики особистісної креативності Є. Є. Тунік), «Спрямованість на обрану професію» та «Мотивація» (модифікований опитувальник Є. І. Рогова), «Мотиваційний компонент» та «Морально-вольовий компонент» («Методика діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку»).

$$\text{ПМК} = 0,699 \cdot \text{С} + 0,412 \cdot \text{СОП} + 0,349 \cdot \text{М} + 0,342 \cdot \text{МК} + 0,297 \cdot \text{МВК},$$

де ПМК – Потребово-мотиваційний компонент, С – Складність, СОП – Спрямованість на обрану професію, М – Мотивація, МК – Мотиваційний компонент, МВК – Морально-вольовий компонент.

Наведена однофакторна модель описувала 34,863% дисперсії початкової матриці даних.

Рефлексивно-ціннісний компонент визначався наступними параметрами: «Уява» (методика діагностики особистісної креативності Є. Є. Тунік), «Інтелегентність» (модифікований опитувальник Є. І. Рогова), «Здатність до самокерування в педагогічній діяльності» (Методика діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку).

$$РЦК = 0,620 \cdot У + 0,452 \cdot I + 0,377 \cdot ЗСПД,$$

де РЦК – Рефлексивно-ціннісний компонент, У – Уява, I – Інтелегентність, ЗСПД – Здатність до самокерування в педагогічній діяльності.

Наведена однофакторна модель описувала 48,639% дисперсії початкової матриці даних.

Соціально-комунікативний компонент визначався наступними параметрами: «Схильність до ризику» (методика діагностики особистісної креативності Є.Є. Тунік), «Товариськість» (модифікований опитувальник Є. І. Рогова), «Комунікативні здібності» (Методика діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку).

$$СКК = 0,777 \cdot СР + 0,376 \cdot Т + 0,415 \cdot КЗ,$$

де СКК – Соціально-комунікативний компонент, СР – Схильність до ризику, Т – Товариськість, КЗ – Комунікативні здібності.

Наведена однофакторна модель описувала 48,639% дисперсії початкової матриці даних.

Описові статистики для кожного інтегрального компоненту були наступними (в умовних балах): Когнітивно-пізнавальний компонент ($M = 97,136$; $\sigma = 11,479$); Операційно-діяльнісний компонент ($M = 33,935$; $\sigma = 5,193$); Потребово-мотиваційний компонент ($M = 49,991$; $\sigma = 6,506$); Рефлексивно-ціннісний компонент ($M = 21,449$; $\sigma = 4,666$); Соціально-комунікативний компонент ($M = 26,074$; $\sigma = 4,577$).

Також були розраховані нормативно-популяційні значення (M_n), виходячи із положень відповідних психодіагностичних методик (в умовних балах): Когнітивно-пізнавальний компонент ($M_n = 74,444$); Операційно-діяльнісний компонент ($M_n = 29,728$); Потребово-мотиваційний компонент ($M_n = 43,161$); Рефлексивно-ціннісний компонент ($M_n = 20,024$); Соціально-комунікативний компонент ($M_n = 23,074$). Якщо порівняти середньогрупові та нормативно-популяційні значення, то можна зробити висновок, що за усіма компонентами професійного саморозвитку майбутнього педагога середньогрупові значення досліджуваних переважають нормативно-популяційні – для когнітивно-пізнавального компоненту на 30,5%, для операційно-діялісного компоненту

на 14,2%, для потребово-мотиваційного компоненту на 15,8%, для рефлексивно-ціннісного компоненту на 7,1%, для соціально-комунікативного компоненту на 13,2%.

Підсумовуючи отримані результати порівняльного аналізу, побудуємо узагальнений особистісний профіль професійного саморозвитку майбутнього педагога. Цей профіль у вигляді стовпчикової діаграми наведено на рисунку. Як видно з даного рисунка, виразність таких інтегральних компонентів професійного саморозвитку, як операційно-діялісний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний та соціально-комунікативний компоненти є середньою, а виразність когнітивно-пізнавального – високою. Це очевидно пов'язано з тим, що провідною діяльністю для досліджених майбутніх вчителів початкової школи виступає навчальна діяльність. Компонентами, яким слід приділити увагу у процесі побудови коректувальної програми, виступають, в першу чергу, рефлексивно-ціннісний, операційно-діялісний, потребово-мотиваційний, та соціально-комунікативний компоненти. Самі ці компоненти мають бути підвищені за результатами її проведення, що дозволить вважати цю коректувальну програму ефективною.

Таким чином, за допомогою експлораторного факторного аналізу було проведено операціоналізацію теоретично обґрунтованих структурних компонентів професійного саморозвитку та побудовано узагальнений особистісний профіль професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи. Показано, що

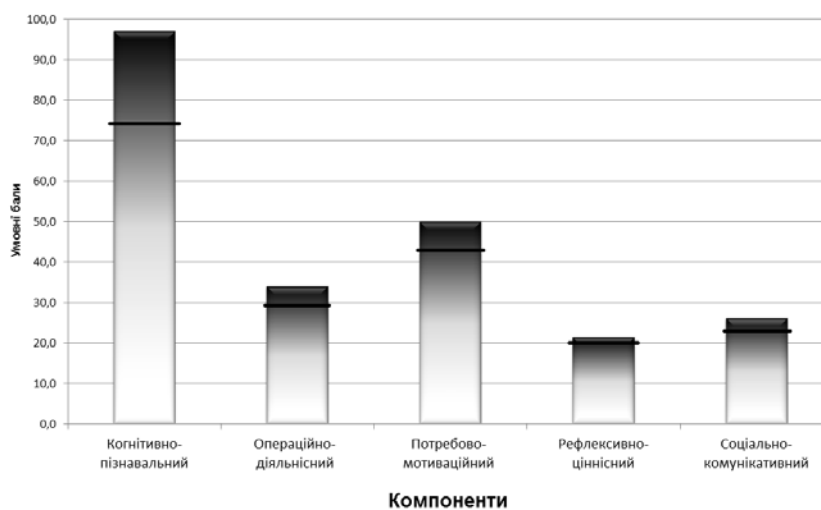

Рисунок 1 – Узагальнений особистісний профіль професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи за структурними компонентами

Примітка: чорна рисочка вказує на середні за нормативами значення для кожного компоненту

виразність таких інтегральних компонентів професійного саморозвитку, як операційно-діяльнісний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний та соціально-комунікативний компоненти є середньою, а виразність когнітивно-пізнавального – високою.

Список використаних джерел

1. Батанина И.А., Бродовская Е.В., Лаврикова А.А., Шумилова О.Е., Щербакова В.П. Организация научно-исследовательского практикума: Учебно-методическое пособие/Под ред. И.А. Батаниной. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2006. – 197с.

2. Norris M; Lecavalier L. Evaluating the Use of Exploratory Factor Analysis in Developmental Disability Psychological Research // *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2009, – 40 (1): P. 8 – 20.

References

1. Batany'na Y'.A., Brodovskaya E.V., Lavry'kova A.A., Shumy'lova O.E., Shherbakova V.P. Organy'zacy'ya nauchno-y'ssledovatel'skogo prakty'kuma: Uchebno-metody'cheskoe posoby'e/Pod red. Y'.A. Batany'noj. – Tula: Y'zd-vo TulGU, 2006. – 197s.
2. Norris M; Lecavalier L. Evaluating the Use of Exploratory Factor Analysis in Developmental Disability Psychological Research // *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2009, – 40 (1): R. 8 – 20.

Смолюк А. И.

КОМПОНЕНТНАЯ СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье проанализирована компонентная структура профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы. С помощью эксплораторного факторного анализа была произведена операционализация теоретически обоснованных структурных компонентов профессионального саморазвития и построен обобщенный личностный профиль профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы. Показано, что выраженность таких интегральных компонентов профессионального саморазвития, как операционно-деятельностный, потребово-мотивационный, рефлексивно-ценностный и социально-коммуникативный компоненты является средней, а выраженность когнитивно-познавательного – высокой.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, будущие учителя начальной школы, когнитивно-познавательный, операционно-деятельностный, потребово-мотивационный, рефлексивно-ценностный, социально-коммуникативный компоненты, методы описательной статистики.

Smoliuk A.

THE COMPONENT STRUCTURE OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article is devoted to the problem of professional self-development of future primary school teachers, which is considered by the author as the complex, polyhedral process, addressed to the incipience, integration and realization of professionally important personal traits and abilities, professional knowledge and skills of future primary school teacher in the pedagogical activities. It was found, that the activation of professional self-development of every student is the important condition of success of educational process, because it significantly influences on the increasing of level of cognitive and professional activity of future primary school teacher and get him to the position of subject of educational process, who directly manages his own cognitive activities and professional personal formation.

The component structure of professional self-development of future primary school teachers is analyzed in the article. By means of exploration factorial analysis the operationalization of theoretical proved structural components of professional self-development was conducted and the generalized personal profile of professional self-development of future primary school teacher was constructed. There is shown, that the expression of such integrated components of professional self-development as the operational-active, require-motivate, reflexive and value and social and communicative is the average, and the expression of cognitive and educational component is high.

Keywords: professional self-development, future primary school teachers, cognitive and educational component, operational-active component, requires-motivate component, reflexive and value component, social and communicative component, methods of descriptive statistics.

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2017